

RINDI

Nr 1 • 2004

RINDI

TIDSKRIFT FÖR GOTLÄNSK BOTANIK

Årgång 24 • 2004 • Nr 1

Tidskriften ges ut av Gotlands Botaniska Förening

Redaktion: Gun Ingmansson, Vinkelgatan 2 b, 621 49 Visby
Bo Göran Johansson, Vall, Levide 508, 621 93 Visby
Marita Westerlind, Skolan, Grötlingbo, 620 11 Havdhem
Karin Wågström, Furubjers, 620 33 Tingstäde

Rindi erhåller du antingen genom att bli medlem i Gotlands Botaniska Förening (att bli medlem kostar 125 kr/år för den som bor i Sverige, 200 kr/år för den som bor i utlandet och inte betalar genom svenskt postgiro) eller genom att prenumerera (samma pris som för medlemskap). Familjemedlem betalar 25 kr/år. Studerande betalar 60 kr/år.

Föreningens postgiro är 68 36 66-2. (OBS! Betalning med check accepteras ej!)

Adressen är: Gotlands Botaniska Förening, c/o Elsa Bohus Jensen, Iridalsgatan 14, 621 42 Visby.

Gotlands Botaniska Förening

är en ideell sammanslutning som har som ändamål att verka för ökad kunskap om Gotlands växter och för bevarandet av en rik flora på ön. Föreningen vill också bland allmänheten sprida intresse för botanik och naturskydd.

Dessa mål söker föreningen förverkliga bl.a. genom att verka för utforskandet av Gotlands flora, att biträda myndigheter och organisationer i behandlingen av botaniskt betydelsefulla naturskyddsfrågor, att utge tidskriften Rindi och även på annat sätt informera om och propagera för sin verksamhet och sina åsikter samt genom att arrangera exkursioner och sammankomster.

Styrelse

Ordf.	Jörgen Petersson, Humlegårdsvägen 18, 621 46 Visby	tel 0498-21 45 59
V. ordf.	Karin Wågström, Furubjers, 620 33 Tingstäde	tel 0498-27 42 66
Sekr.	Gun Ingmansson, Vinkelgatan 2 b, 621 49 Visby	tel 0498-27 13 43
Kassör	Elsa Bohus Jensen, Iridalsgatan 14, 621 42 Visby	tel 0498-21 61 92
Övriga	Kerstin Gahne, Bertels 129, Stenkumla, 621 95 Visby	tel 0498-26 21 44
	Bo Göran Johansson, Vall, Levide 508, 621 93 Visby	tel 0498-26 62 04
	Fabian Mebus, Väskinds, Väskinde, 621 72 Visby	tel 0498-21 36 03
	Barbro Pettersson, Sigdes, Burs, 620 13 Stånga	tel 0498-48 30 04

Omslagsbilden: Majviva. *Primula farinosa*, Grötlingboudd 1986. Foto: Marita Westerlind.

Exkursionsrapporter

Hejnum hållar den 4 maj 2003

Årets första exkursion var förlagd till Hejnum hållar där ett drygt tjugotal personer mötte upp vid parkeringsplatsen vid Kallgatburg. Vi började med att titta på den sparsamma vårfloran på och vid själva parkeringsplatsen, där en grupp av hybriden mellan nipsippa och fältsippa, *Pulsatilla patens* × *pratensis*, växte i skydd av några enbuskar. Den hade ännu inte riktigt slagit ut sina blommor, men man kunde redan skönja årets nya blad nere vid marken. En av föräldraarterna, fältsippan, *P. pratensis*, växte helt nära hybriden, men för att få se den andra arten måste vi vandra några hundra meter norrut. Där fanns, i en gles tallskog ett litet bestånd av nipsippa, *P. patens*. Just här är jordlagret inte så tunt som ute på hållmarken, och nipsipporna växte här i gräs. Efter en del letande lyckades vi också i gräset få syn på två grupper med rent vita blommor. Vitblommiga nipsippor är kända från denna lokal sedan decennier tillbaka, vilket tyvärr också har resulterat i uppgrävning.

Efter nipsipporna drog vi oss uppåt mot Sankt Olofshamn längs en väg som var lagd i botten av en isälvsdal. På sidorna sluttade kalkberget brant ner. Här växte kalksvartbräken och murruta, *Asplenium trichomanes* ssp. *quadrivalens* och *A. ruta-muraria*, på små avsatser och i sprickor och här fanns också getrams, småfingerört och grå småfingerört, *Polygonatum odoratum*, *Potentilla tabernaemontani* och *P. × subarenaria*. Bland buskarna som nu började lövas märktes rött oxbär och alvaroxbär, *Cotoneaster scandi-navicus* och *C. canescens*.

Vi förflyttade oss in i en annan isälvdal för att leta efter Adam och Eva, *Dactylorhiza sambucina*, som brukar växa i lavmattorna i botten av dalen. Adam och Eva brukar normalt börja blomma vid mitten av maj, men en av exkursionsdeltagarna lyckades finns ett exemplar i blom. Bara gulblommiga exemplar är kända härifrån, men på en lokal en knapp kilometer längre söderut har enstaka exemplar med röda blommor ibland visat sig.

Längre söderut har man nyligen infört bete och vi gick tillbaka till parkeringsplatsen genom en isälvsdal, som nyligen röjts och hägnats. Än så länge kan man knappast märka någon betespåverkan, utan den stora förändringen är röjningen som öppnat och släppt in ljus i dalen, som förr var mer sluten och trolsk.

Från parkeringsplatsen vandrade vi nu ner längs vägen mot Kallgatburg. Vägen går här genom en örtrik barrskog på ett relativt fuktigt sand-grusunderlag. Gran och hassel, *Picea abies* ssp. *abies* och *Corylus avellana*, trivs bra här, och vägen kantades av idegran, *Taxus baccata*. Längre ner öppnar sig skogen mot en lågt liggande betesäng, som däms upp i öster av en låg grusrygg. I kanterna växte mycket ramslök, *Allium ursinum*, ännu inte i blom. Här stod också ask, *Fraxinus excelsior*, som under senare tid på nytt klappats. På en av dem kunde vi se lunglav, *Lobaria pulmonaria*. Uppe på grusryggen såg vi backstarr, vårstarr och sandmaskrosor, *Carex ericetorum*, *C. caryophylla* och

Vitblommande nipsippa, *Pulsatilla patens*, på Hejnum hållar. Foto: B. G. Johansson.

Taraxacum sect. *Erythrosperma*.

Slutligen vände vi tillbaka genom en granskog nordväst om betesängen. Under de grova granarna fanns späda blad av myska, *Galium odoratum*. Bland granarna stod också kraftiga buketter av hassel. Några av dem var fantastiskt grova, och vi kunde bara spekulera i hur gamla de kunde vara. Innan vi lämnade detta område passerade vi en liten dal, som vatten från den högre liggande hållmarken skurit ut i gruset. Dalen var fylld av ramslök, och doften följde oss en bit på vägen.

Därmed avslutades exkursionen. Några av deltagarna körde sedan ut till det gamla stenbrottet på File hajdar för att se på större bestånd av nipsippa. Till vår förvåning hittade vi nästan inga alls här. Det fanns mycket spår av hårt kaninbete på de öppna ytorna kring brottet, och kanske är det det som tunnat ut beståndet, kanske var det också ett ogynnsamt år. I den omgivande kalktallskogen fanns det däremot en hel del nipsippor. Ett år senare har Gotland inventerats noggrant med avseende på nipsippa (Jörgen Petersson, Gun Ingmansson, Elsa Bohus Jensen och Lars-Åke Pettersson), och resultatet tyder på att nipsippan fortfar att sprida sig över File hajdar och att antalet exemplar här ligger omkring etthundratusen. Men mer om detta i följande nummer av Rindi.

Bo Göran Johansson

Göknycklar, *Anacamptis morio*, på Kvarnebacken i Vamlingbo. Foto: G. Ingmansson, 5 maj 2003.

Vamlingbo söndagen den 25 maj 2003

När vi vandrade från kyrkans parkering bort mot Kvarnebacken kunde vi redan på långt håll se en sky av vita mandelblommor, *Saxifraga granulata*. Nog var det ovanligt mycket den här våren? Dagen innan, hade en flock kvigor befunnit sig på området och oroat exkursionsledaren av flera skäl. Kanske hade de ätit av intressanta arter och dessutom är det svårt att titta på växter när nyfikna djur också vill vara med. Men denna dag var de inte kvar och det enda de tycktes ha smakat på var sandlök, *Allium vineale*. Nära stättan mot vägen kunde vi se nagelört, vårvicker, backförgätmigej, knölsmörbomma, småfingerört, vårarv, gul och vit fetknopp, *Erophila verna*, *Vicia lathyroides*, *Myosotis ramosissima*, *Ranunculus bulbosus*, *Potentilla tabernaemontani*, *Cerastium semidecandrum*, *Sedum acre* och *S. album*. Stenkrassing, *Hornungia petraea*, blommade ännu med sina oansenliga blommor och rosettjungfrulinet, *Polygala amarella*, lyste klarblå. Både fältveronika, *Veronica arvensis*, och teveronika, *V. chamaedrys* blommade, liksom skatnäva, *Erodium cicutarium* och mjuknäva, *Geranium molle*. Sandmaskrosor, *Taraxacum* sect. *Erythrosperma*, blommade också. Längs stigen växte rikligt med knölgröe, *Poa bulbosa*. Områdets stora sällsynthet, det lilla, blågröna gräset sandbrodd, *Milium vernale*, stod inte så långt från stättan – svår att se och lätt att trampa på. Sandbrodd växer ju bara här i hela Norden.

Vi rörde oss sakta ner mot göknycklarna, *Anacamptis morio*. De flesta var purpurfärgade, men några enstaka rosa individer fanns också. En och annan krutbrännare, *Neotinea ustulata*, och mängder av Sankt Persnycklar, *Orchis mascula*, även vita former, kunde vi förstås njuta av. Adam och Eva, *Dactylorhiza sambucina*, hör också till den här fina växtplatsen, de allra flesta gulfärgade. Nattviol, *Platanthera bifolia*, och tvåblad, *Listera ovata*, var i startgroparna. Vi hittade också östkustarv, *Cerastium subtetrandrum*, och några enstaka brokförgätmigej, *Myosotis bicolor*. Jörgen letade med stor möda upp några vittåtlar, *Aira caryophyllea*, endast ett par centimeter höga. De brukar ju alltid finnas här, men i år var de inte vanliga. Sandlusern, *Medicago minima*, och strimklöver, *Trifolium striatum*, såg vi inte alls, trots att de vanligtvis kan ses här. Våren är sen och kall, kanske beror det på det. På lite naken jord växte råttsvans, *Myosurus minimus*. Vi såg också grusbräcka, *Saxifraga tridactylites*, på de kalkrikare delarna.

Vi avslutade exkursionen med att fika och njuta av en jagande ängshök i det varma vädret med lite ostliga vindar. Några av deltagarna åkte vidare till Mickels, cirka 1 km söder om Vamlingbo kyrka, vanligtvis en säker lokal för sandlusern, men inte ens där fanns det några, däremot klubbveronika, *Veronica triphyllos*, och fågelarv, *Holosteum umbellatum*. Exkursionsledare för de 50 deltagarna var Jörgen Petersson och

Gun Ingmansson

De vilda blommornas dag den 15 juni 2003

Fide prästäng

Trevligt nog var många intresserade, drygt 50 personer, av att vandra i Fide prästäng denna vackra försommarsöndag. Vi startade med att gå ut mot den stora öppna gläntan. Under hasselbuskarna kunde vi studera nässelklockor, *Campanula trachelium*, i knopp. Ängskovall, *Melampyrum arvense*, blommade i både gul och röd färgform. När vi kom ut på de öppnare, soligare delarna kunde vi jämföra dessa med släktingen korskovall, *M. cristatum*, som är tämligen riklig just här. Vanlig smörblomma, *Ranunculus acris* ssp. *acris*, brunört, *Prunella vulgaris*, och blodrot, *Potentilla erecta*, blommade, liksom slätterfibbla, *Hypochoeris maculata*. Nattviolen, *Platanthera bifolia*, hade precis börjat blomma och vi såg många ännu i knopp. Tvåblad, *Listera ovata*, fanns det gott om och skogsnycklarna, *Dactylorhiza maculata* ssp. *fuchsii*, var på topp. Brudsporrarna, *Gymnadenia conopsea* var. *conopsea*, var redan lite överblommade. Sankt Persnycklarna, *Orchis mascula*, var ännu fräscha – de har ju en mycket lång blomningstid. Vi kunde också räkna in några krutbrännare, *Neotinea ustulata*, bland orkidéerna, liksom skogsknipprot, *Epipactis helleborine*, i knopp. Ett fåtal vita skogsliljor, *Cephalanthera longifolia*, växte längre in i ängten. Inte bara orkidéer fängade vårt intresse. Här fanns humleblomster, sammetsdaggkäpa, vitmåra, ängssyra och skogsförgätmigej, *Geum rivale*, *Alchemilla glaucescens*, *Galium boreale*, *Rumex acetosa* ssp. *acetosa* och *Myosotis sylvatica*. I

Korskovall, *Melampyrum cristatum*, i Fide prästäng. Foto: G. Ingmansson 14 juni 2003.

skuggiga delar tittade vi på blommande myskmadra, *Galium odoratum*. De stora vackra ekarna med sjungande halsbandsflugsnappare och några blånande eldsoppar, *Boletus luridus*, fullbordade bilden av ett gotländskt änge i juni. Exkursionsledare var Lars Åke Pettersson och

Gun Ingmansson

Liste ängar i Norrlanda.

Drygt trettio personer samlades vid Hammars fiskeläge i Norrlanda denna soliga förmiddag. Vandrigen startade innanför stättan vid gravområdet i norr. Här besågs färgmåra, solvända, stor kustruta, blodnäva, backklöver och korskovall, *Galium triandrum*, *Helianthemum nummularium*, *Thalictrum minus* ssp. *minus*, *Geranium sanguineum*, *Trifolium montanum* och *Melampyrum cristatum*. Gullvivor, *Primula veris*, fanns också i stor mängd men var överblommade för året. Söder om denna åsrygg med gravar breder en stor slätt ut sig, som nu var ganska torr efter bristen på regn under maj månad. Dominerade gjorde även här de röda blodnävorna nu med sällskap av likaså röda tjärblomster, *Viscaria vulgaris*, och de gulblommiga slätterfibblorna, *Hypochoeris*

maculata. En möjlig sammetsbockrot, *Pimpinella saxifraga* ssp. *nigra*, noterades liksom fruktställningar efter fältsippans, *Pulsatilla pratensis*, blommor. En grupp backglim, *Silene nutans*, verkade fara illa av torkan, darrgräsets, *Briza media*, sirliga vippa var just utslagen men av säfferoten, *Seseli libanotis*, såg vi mest rosettens blad.

Vi sökte oss nu vidare söderut över en vast och in i den slätterhävda delen av Liste ängar. Här är fuktigare och markens växter gav ett grönt och frodigt intryck. Bladen av svinroten, *Scorzonera humilis*, dominerade över stora ytor och bland dem växte området stora sällsynthet, den svenska ögontrösten, *Euphrasia stricta* var. *suecica*. Denna tidigblommande och slätteranpassade varietet av den vanliga ögontrösten har här en av sina få växtplatser på Gotland och därmed i Sverige. Liste änge slås sent och därför har denna växt här chansen att ordentligt sätta frukt och fröa av sig innan lien jämnar den med marken. Tyvärr har den försvunnit från andra ängen genom att de där har haft alltför tidig slätter. Av orkidéer sågs nattviol, brudsporre, tvåblad, vit skogslilja och johannesnycklar, *Platanthera bifolia*, *Gymnadenia conopsea* var. *conopsea*, *Listera ovata*, *Cephalanthera longifolia* och *Orchis militaris*. I skuggan stod ännu några Sankt Pers nycklar, *Orchis mascula*, i blom. Vid den lilla stigen genom ängst växte även äkta höskallra, *Rhinanthus serotinus* ssp. *vernalis*. Runt slätterboden, på lite högre mark, hade torkan återigen satt sina spår. Väddklinten, *Centaurea scabiosa*, var i knopp och i skogskanten blommade hartsrosen, *Rosa villosa* ssp. *mollis*, för fullt. Skogstry, *Lonicea xylosteum*, fanns just intill men var redan överblommad. En udda, blek form av tjärblomster med närmast urvattnat rosa blommor besågs med förundran. I kanten mot den fuktiga lövskogen ut mot havet växte ett stort bestånd av skogskovall, *Melampyrum sylvaticum*, och i hjulspåren stod några exemplar av tätört, *Pinguicula vulgaris*.

Vi gick nu ut i beteshagen mot sjön. Ormbär, *Paris quadrifolia*, blommade just vid stigen i den fuktiga skogen, liksom både backsmörblomma och vanlig smörblomma, *Ranunculus polyanthemus* och *R. acris* ssp. *acris*. I skuggan mot skogskanten i söder hittade en uppmärksam deltagare två exemplar av Adam och Eva, *Dactylorhiza sambucina*, som fortfarande blommade. I fuktängen längre ut fanns rikligt med brudsporrar samt enstaka flugblomster, *Ophrys insectifera*, och några vaxnycklar, *Dactylorhiza incarnata* var. *ochroleuca*. Ängsstarren, *Carex hostiana*, dominerade området trots att den smälte in i grönskan. Mer påtagliga var de höga kärtistlarna, *Cirsium palustre*, vars korgar ännu ej var helt utslagna. På en åsrygg längre ut hittades även några identifierbara göknycklar, *Anacamptis morio*, vilka åtminstone hade några blommor i fräscht tillstånd. Även här fanns ett bestånd av den svenska ögontrösten, liksom en del krutbrännare, *Neotinea ustulata*.

Vi vände nu åter genom ängst till gravområdet i norr. I södra delen fanns kraftiga, närmast busklikar ryggar av den vackra luktvickern, *Vicia tenuifolia*. I skuggan under ett av lövträden blommade nejlikroten, *Geum urbanum*, som bäst. Nära nedre stätten i norr växte ett bestånd av silverarv, *Cerastium tomentosum*, eller eventuellt dess hybrid med fältarv, *C. arvense*. Så var vi åter vid fiskeläget och exkursionen avslutades med den efterlängta matsäcken. Som exkursionsledare fungerade undertecknad.

Jörgen Petersson

Ett vitblommigt exemplar
av johannesnycklar,
Orchis militaris, i
Hammarsänget i Lärbro.
Foto: B. G. Johansson,
15 juni 2003.

Hammarsänget i Lärbro

Ett drygt tjugotal personer hade kommit till dagens vandring i Hammarsänget. Det är ett örtrikt, ganska frodigt änge, där ask och ek, *Fraxinus excelsior* och *Quercus robur*, är de dominerande träden. Hassel och vildapel, *Corylus avellana* och *Malus sylvestris*, finns också spridda över hela ängset. Vi vandrade på led på en liten stig som löpte i en slinga genom ängset. Grässvålen bestod av luddhavre, vårbrodd, ängsgröe och älvväxing, *Helictotrichon pubescens*, *Anthoxanthum odoratum*, *Poa pratensis* ssp. *pratensis* och *Sesleria caerulea*, närmast parkeringsplatsen också kulturpåverkade inslag med ängskavle och timotej, *Alopecurus pratensis* och *Phleum pratense* ssp. *pratense*. Bland örterna märktes ängssyra, smörblomma, rödklöver, midsommarblomster, hundkex, sibirisk björnloka, vitmåra, äkta höskallra, läkevänderot, tusensköna, krissla, *Rumex acetosa* ssp.

acetosa, *Ranunculus acris* ssp. *acris*, *Trifolium pratense*, *Geranium sylvaticum*, *Anthriscus sylvestris*, *Heracleum sphondylium* ssp. *sibiricum*, *Galium boreale*, *Rhinanthus serotinus* ssp. *vernalis*, *Valeriana officinalis*, *Bellis perennis*, *Inula salicina*, samt orkidéerna Sankt Persnycklar, johannesnycklar, brudsporre, nattviol, vit skogslilja och tvåblad, *Orchis mascula*, *O. militaris*, *Gymnadenia conopsea* var. *conopsea*, *Platanthera bifolia*, *Cephalanthera longifolia* och *Listera ovata*. I skuggigare och fuktigare delar växte älgört, teveronika och liljekonvalje, *Filipendula ulmaria*, *Veronica chamaedrys* och *Convallaria majalis*.

I ett torrare parti var Sankt Pers nycklar redan utblommade. Här fanns istället blommande blodnäva, *Geranium sanguineum*, samt på en plats helt nära stigen, en liten grupp johannesnycklar med rent vita blommor, något som är mycket ovanligt, även på Gotland. Märkligt nog stötte vi på ytterligare en sådan grupp under exkursionen. Exkursionen avslutades med matsäck på samma plats där den började. Den leddes av Elsa Bohus Jensen och

Bo Göran Johansson

Exkursion till södra delen av Fårö

Alltmedan molnen tornade upp sig över huvudön samlades drygt tjugo deltagare vid Fårö kyrka i strålände solsken. Vi förflyttade oss till infarten mot Limmor klintängar. Här blommade ännu några johannesnycklar, *Orchis militaris*, men vissa bar spår av åverkan av orkidémarodörer. För en gångs skull var det denna gång ej mänskliga sådana, som varit i farten, utan fastmer de tranor som häckar i myren. För att komma åt den godsak som rotnöklarna utgör rycks orkidéerna upp, knölen slukas och kvar lämnas stjälk och blomställning liggande på marken. Här fanns även jordklöver, mjuknäva, skatnäva och åkerviol, *Trifolium arvense*, *Geranium molle*, *Erodium cicutarium* och *Viola arvensis*, vilket indikerade en viss kulturpåverkan här i vägskalet. Skillnaderna mellan backlök och sandlök, *Allium oleraceum* och *A. vineale*, studerades också.

Under vandringen längs vägen in mot klintängarna tittade vi på blad av oxel, rönn och finnoxel, *Sorbus intermedia*, *S. aucuparia* och *S. hybrida*. Här växte även färgmåra, stormåra, solvända och tulkört, *Galium triandrum*, *G. album*, *Helianthemum nummularium* och *Cynanchum vincetoxicum*. På en liten kalkkulle innan grinden sågs de båda småvuxna ormbunkarna murruta och kalksvartbräken, *Asplenium ruta-muraria* och *A. trichomanes* ssp. *quadrivalens*. Vi passerade grinden och försökte utröna skillnaderna i pistillsamlingens utseende hos nyponros och stenros, *Rosa dumalis* och *R. canina*. Gullvivorna, *Primula veris*, var liksom backglimmen, *Silene nutans*, och sammetsdaggbåpan, *Alchemilla glauscecens*, överblommade, men kunde ännu ses i vägkanten. Småborre, darrgräs och äkta johannesört, *Agrimonia eupatoria*, *Briza media* och *Hypericum perforatum*, var ännu fräscha. På kalkmarkerna längre in blommade blodnäva, stor kustruta, kattfot, mattfibbla, backtimjan, harmynta, käringtand och vit fetknopp,

Spindelblomster,
Listera cordata, på
Graunkullamy. Foto:
B. G. Johansson, 5 juni
1976.

Geranium sanguineum, *Thalictrum minus* ssp. *minus*, *Antennaria dioica*, *Pilosella officinarum* ssp. *peletariana*, *Thymus serpyllum*, *Satureja acinos*, *Lotus corniculatus* och *Sedum album*, medan den stora fetknoppen, *Sedum rupestre*, var just i knopp liksom fältmalörten, *Artemisia campestris*. Den på gotländska kalkhällmarker vanliga lilla getvåpplingen, *Anthyllis vulneraria* var. *vulneraria*, hade här flera blommor, som närmade sig den starkt röda nyansen.

I en svacka fanns mer fuktberoende arter såsom ältranunkel, vattenmåra, brunört, knutnarv och den trevliga toppfrossörten, *Ranunculus flammula*, *Galium palustre* ssp. *palustre*, *Prunella vulgaris*, *Sagina nodosa* och *Scutellaria galericulata*. Där marken

höjer sig igen mot väster noterades fjällgröe, *Poa alpina*, med sina kompakta tuvor och knölgröe, *P. bulbosa*, som nu mest såg ut som torrt hö. Vidare växte här det sirliga vildlinet, fältvädd och några exemplar av alvaroxbär och toppjungfrulin, *Linum catharticum*, *Scabiosa columbaria*, *Cotoneaster canescens* och *Polygala comosa*. I en svacka innan krönet fanns gott om alvarfibbla, *Crepis tectorum* ssp. *pumila*. På klintkrönet med sin vida utsikt över Limmor träsk gjorde vi halt och njöt av medhavd matsäck, vyerna och i luften framglidande ängshökhane och några lärkfalkar.

Efter detta drog vi oss söderut några hundra meter till en körväg från en gård. De i hagen betande korna med kalvar och uppvaktande tjur, var mest intresserade av varandra, som tur var för vårt sällskap. Här besågs en av områdets rariteter, den tidigblommande alvarkösan, *Apera interrupta*, som nu mest kunde identifieras på sina långa borst från vippan. Vid grinden ut från hagen stod backlök, sandlök och skogslök, *Allium oleraceum*, *A. vineale* och *A. scorodoprasum*, vilka ånyo kunde studerades.

Vi åkte nu vidare ned till Dämba, där vi besåg två åkrar mot sydost och söder. I den första växte mycket rikligt av råglösta och klätt, *Bromus secalinus* och *Agrostemma githago*, bland rågen, vilket med all sannolikhet innebar att ogräsen även de var odlade i bevarandesyfte. I ett hörn av åkern fanns även några exemplar av rockentrav, *Arabis glabra*, som annars inte är så vanlig på Gotland. På den andra åkern, som betades av får, hade nicktisteln, *Carduus nutans*, brett ut sig över stora ytor. Den började nu sin blomning med stora röda blomkorgar och spetsiga, färggranna holkfjäll.

Sista stoppet för dagen gjordes ute på Ryssnäs i Graunkullamyra. Denna lilla myra ligger i en svacka med omgivande ring av ag, *Cladium mariscus*. Uppenbarligen har den omgivande kalken inte påverkat den centrala delen, som har formen av en liten tallklädd högmossa. Torvtäkt har förekommit, vilket bottenlösa (?) torvgravar vittnar om. Här finns en flora typisk för det svenska fastlandet med ljung, blåbär, lingon och vitmossor, *Calluna vulgaris*, *Vaccinium myrtillus*, *V. vitis-idaea* och *Sphagnum* sp. I riset växer även skogsstjärna, björkpyrola, ögonpyrola och skogsbräken, *Trientalis europaea*, *Orthilia secunda*, *Moneses uniflora* och *Dryopteris carthusiana*. Myren är på Gotland berömd för sina hjortron, *Rubus chamaemorus*, som här har sin enda växtplats på ön. I den nordvästra delen finns utbredda mattor av linnea, *Linnaea borealis*, ovanpå mjuk mossor. I denna mossor hittades cirka tio exemplar av det svårsedda spindelblomstret, *Listera cordata*, en av våra mest oansenliga orkidéer. Efter denna utflykt till "Fastlandet" gick vi åter upp på de omgivande kalkgrusåsarna, vilka var tätt bevuxna med tulkört och vi kände oss genast mer hemma på Gotland igen.

Som exkursionsledare fungerade Jörgen Petersson.

Jörgen Petersson

Stig Ekström förevisar hjärtstilla, *Leonurus cardiaca*, i Klockaregårdens trädgård i Visby.
Foto: Kathy Sjöblom.

Medicinalväxter i Visby den 13 juli 2003.

Exkursionen den 13 juli 2003 var förlagd till en lite udda lokal, nämligen gamla Klockaregården vid Norra Kyrkogatan 1 i Visby. I dess trädgård finns en hel del gamla läkewäxter, av vilka flera har en intressant plats inte bara i medicinhistorien utan också i kulturhistorien, och intresset riktades främst mot dessa. I detta referat kan dock endast ett fåtal nämnas.

Alldeles innanför porten växer en stor fläder, *Sambucus nigra*, mycket strategiskt planterad, eftersom den enligt gammal folktro därigenom hindrade häxor och onda andar att tränga in i huset. Fläders användning finns belagd redan på 1700-talet i Anna Maria Lenngrens dikt Porträtterna, där en skintorr grevlig änka ”drack ständigt te på fläder...”

Humle, *Humulus lupulus*, är mest känd som ölkrydda, men den kan även användas som sömnmedel om man får tro Erik Axel Karlfeldts dikt Humlevisa:

”Om lena kvinnolockar ej förgylla
vår huvudgård och dofta oss till ro,
med humleknopp vi våra örngott fylla
och slumra tungt som björn i vinterbo.”

En mycket intressant växt är odörten, *Conium maculatum*, som använts in på 1900-talet mot smärtor vid bl. a. magcancer. I det antika Grekland användes den för att avliva

dödsdömda statsförbrytare med Sokrates som det mest kända offret. Han togs av daga år 399 f.Kr. Odörten anser ha införts till oss av medeltidens munkar så att de skulle kunna hålla sig till kyskhets löftet. Den danske 1200-talskaniken Henrik Harpestreng skriver: ”Krossar man den och lägger på en mans könsorgan förtar den köttets lust till kvinnor.”

En annan växt som också användes för avlivning i det antika Grekland är stormhatt, *Aconitum napellus*. Eftersom den ger en mycket kvalfull död gavs den endast till de grövsta statsförbrytarna. Trots sin stora giftighet – den anses vara Europas giftigaste växt – har den långt in på 1900-talet använts som ett smärtstillande medel.

Bolmörten, *Hyoscyamus niger*, är väl mest känd i kulturhistorien som den växt, vars saft indroppad i örat, dödade Hamlets fader. Den har också figurerat i de beryktade häx-salvorna.

En av våra viktigaste läkeväxter är fingerborgsblomman, *Digitalis purpurea*, känd sedan tidig medeltid som ett medel mot vattusot men införd i medicinen först 1785. Bladen har sedan dess varit vårt förnämsta medel för att stärka hjärtmuskeln kraft. Numera används bladen för renframställning av det verksamma innehållsämnet, glykosiden digitoxin.

Bland övriga växter som behandlades kan nämnas vallört, belladonna, spikklubba, pestskräp, ålandsrot, träjon, citronmeliss och vildpersilja, *Symphytum officinale*, *Atropa bella-donna*, *Datura stramonium*, *Petasites hybridus*, *Inula helenium*, *Dryopteris filix-mas*, *Melissa officinalis* och *Aethusa cynapium*.

Exkursionen avslutades med en diskussion om brännvinskryddning med åbrodd, malört, johannesört och gubbaskägg m.fl. (*Artemisa abrotanum*, *A. absinthium*, *Hypericum perforatum* och *Tanacetum vulgare* f. *crispum*).

Guidning i trädgården ingår i Medeltidsveckans arrangemang. De cirka 20 deltagarna guidades denna dag av

Stig Ekström

Löså den 10 augusti 2003

Dagens exkursion utgick från Kräklingbo kyrka, men det första exkursionsmålet var Löså, strax nedom utloppet från Nygårdsmyr. Vi förflyttade oss alltså med bil fram till en gammal vägslinga, där en liten bro gick över ån. Så här års brukar ån inte ha särskilt mycket vatten, men detta året strömmade vattnet friskt, några decimeter högt. Även utan stövlar kunde man dock beskåda pipstäkra, *Oenanthe fistulosa*, uppifrån bron. Uppströms växte kärrtörel, *Euphorbia palustris*, i åkanten och på ett ställe fann vi också trubbtåg, *Juncus subnodulosus*. Gotlandssvalting, *Alisma lanceolatum*, fanns också i ån. Väster om den gamla vägen flöt ån över en öppen alvarmark, där det bland annat växte alvaroxbär, *Cotoneaster canescens*.

Därefter förflyttade vi oss en knapp kilometer åt nordost, till resterna av en gammal kvarn nedströms vid ån. Vi följde nu ån uppströms, vadande i åfåran. Vi hade hoppats

Kanske betraktar exkursionsdeltagarna bunge, *Samolus valerandi*, i åkanten vid den gamla kvarnen. Foto: G. Ingmannson, 10 augusti 2003.

att finna bunge, *Samolus valerandi*, här. Men blommande bunge stod inte att få. Vi fick nöja oss med att se på sterila bladrosetter, som växte i åkanten och som exkursionsledarna försäkrade verkligen var bunge. Efter att ha vandrat några hundra meter kom vi fram till ett vackert bestånd av nysört, *Achillea ptarmica*, som växte blött alldeles i åkanten. Sedan vände vi tillbaka till kvarnen och sittande på resterna av den avslutades exkursionen med mat och dryck.

Bo Göran Johansson

Källmyrar på Lojsta hajd den 30 augusti 2003.

Tiotalet exkuranter samlades på Lojsta hajd vid informationsplatsen för Russparken i Gerum socken. Härifrån vandrade vi stigen mot norr till den betesfälla för russen, som även innehåller de största källmyrarna i området. I stigkanten enbart något hundratal meter från asfaltvägen hittades ett litet bestånd av den på Gotland sällsynta ängsskären, *Serratula tinctoria*. I skogen längre norrut sågs både rött oxbär och alvaroxbär,

Cotoneaster scandinavicus och *C. canescens*, nära stigen liksom oxel, finnoxel och klippoxel, *Sorbus intermedia*, *S. hybrida* och *S. rupicola*.

Efter att ha passerat stängslet till russens betesfälla kommer man i en sänka ned i den första delen av källmyren, som vi sedan följde norrut. Även om tidpunkten för denna exkursion, med tanke på den varma sommaren, var lite väl sen för den allra yppigaste blomprakten kunde vi här se de första bestånden av brunögontrösten, *Euphrasia salisburgensis* var. *schoenicola*. Denna för Gotland endemiska växt, räknad som varietet till lappögontröst, är halvparasit på de axagtuvor (*Schoenus ferrugineus*) som dominerar området. Här noterades även gräsull, kustarun, kärrknipprot, *Eriophorum latifolium*, *Centaurium littorale* var. *littorale*, *Epipactis palustris*, och andra överblommade orkidéer samt fjällarten svarthö, *Bartsia alpina*. Den senare har i källmyrar på Lojsta hajd en reliktförekomst långt från artens huvudutbredning. Så här års ses hur arten fått sitt namn då blomställningen antagit ett svartaktigt tillstånd. Den svartnar även vid pressning.

Nåväl, vi vandrar vidare längs de källmysstråk med vackra meandrande rännilar, som för vattnet norrut. Brunögontrösten finns med oss hela tiden liksom svarthö. I de små bäckarna finner vi den hotade källnaten, *Potamogeton coloratus*, som med sina brunaktiga genomskinliga blad är spridd i gotländska källmyrar. I övriga Sverige saknas den numera. I bäckkanterna finns även bladrosetter av majviva, *Primula farinosa*, och den här senblommande slätterblomman, *Parnassia palustris*. En gåtfull men mycket vacker växt fångar sedan vår uppmärksamhet. Det är en form av höskallra, *Rhinanthus serotinus*, som förekommer här på Lojsta hajd, samt åtminstone i några källmyrar i norra kanten av Forsviden i Hangvar socken. Den blommar sent, är oftast ogrenad, vackert antocyanfärgad på stjälk, bladverk och foder samt har mörkgul krona. Bladen har innerst relativt långa tänder. Denna form kallades av framlidne professorn Bengt Pettersson i anteckningar för var. *montana*. Ursprunget till denna namnsättning har vi ej spårat, men uppenbarligen är detta en form, som behöver en vetenskaplig undersökning belysande dess status inom höskallrekomplexet.

Efter en sväng västerut till ett område med vackra källflöden ur en sand- och grusformation återvänder vi söderut mot samlingsplatsen. På en kalkrikare rygg finns även svartoxbär som komplement till de tidigare sedda oxbärrarterna. På en stig hittar deltagarna en gentiana, som efter studium bestäms till sumpgentiana, *Gentianella uliginosa*. Den har få noder och är oftast relativt kortväxt.

Efter en välbehövlig matpaus vid infopplatsen åker vi till skogarna cirka en kilometer norr om Stangsmyr. Vi besöker här källmyrar tillhörande Lojsta samt Stånga socknar, vilka avvattnas mot Äljemyr i Hejde socken. Tyvärr är dessa myrar sorgligt nog dikade, vad det verkar under relativt sen tid. De har dock ännu stora naturvärden kvar, varför de kan räddas om dikena läggs igen. En enkel naturvårdsåtgärd för att rädda en naturtyp, som enligt EU:s normer har högt skyddsvärde. Förutom de tidigare studerade källmysarterna brunögontröst, svarthö och källnate finns här även stora bestånd av sen ängsgentiana, *Gentianella amarella* var. *amarella*. Särskilt riklig (vid inventering 2002 fanns cirka 500 ex.) är denna vackra växt i en liten källmyr inom Stånga socken 700 m sydväst om Äljemyr. Denna gentiana blir ofta högväxt, trettio till fyrtio centimeter, och har flera

Den källmyrsväxande formen av höskallra, *Rhinanthus serotinus*. Foto: B. G. Johansson, Lojstahjd, augusti 2003.

noder än sumpgentianan, ofta uppåt tio eller fler. På Gotland verkar den förekomma mest i källmyrar till skillnad från fastlandet där den uppges växa i mer kulturopåverkade biotoper såsom betesängar och ängsbackar. Efter denna nya bekantskap för många deltagare avslutades dagens exkursion som leddes av undertecknad.

Jörgen Petersson

Två sällsynta kalklavar

LARS-ÅKE PETTERSSON

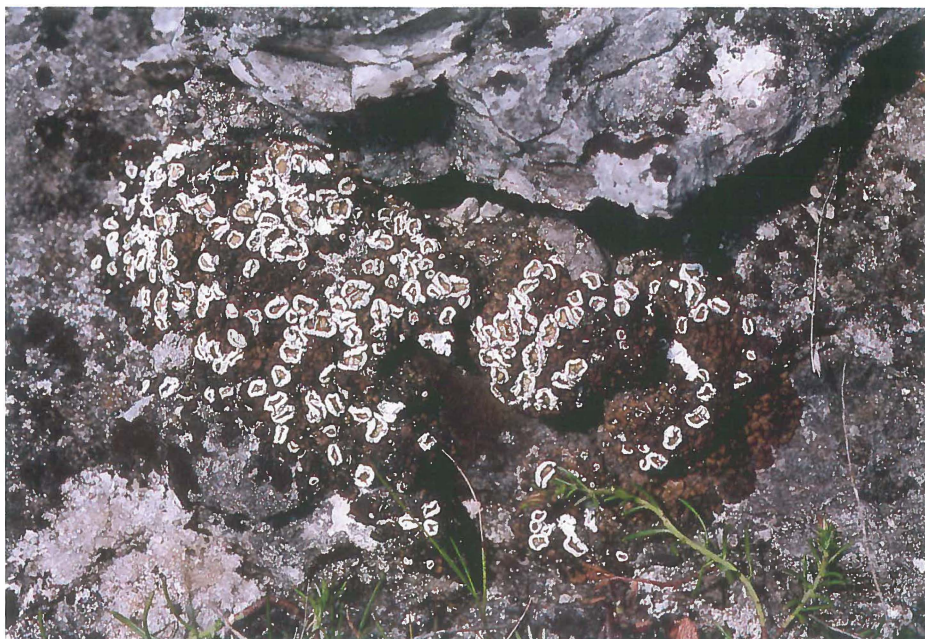
I Bengt Petterssons doktorsavhandling *Dynamik och konstans i Gotlands flora och vegetation* (1958) finns ett kapitel om ”Drag i lavfloran och lavvegetation med särskild hänsyn till förändringarna”. Där har han tagit med något om kalklavfloran och bl.a behandlat två sällsynta kalklavar, *Lecanora fragilis* (som numera heter *Squamarina gypsacea*, med det svenska namnet alvarplacodlav) och *Lecidea testacea* (som numera ska heta *Psora testacea*, med det svenska namnet falsk guldsquivlav). I avhandlingen nämns tre lokaler för *Squamarina gypsacea*: Lärbro, norr om kyrkan, Hejnum, nordost om Kyrkebys på Hejnumhällar samt Östergarn vid Herrvik. *Psora testacea* har två lokaler upptagna: Torsburgen och Alskog.. Av *S. gypsacea* fanns i avhandlingen, som tur är för mig, två foton från lokalen i Lärbro, så jag kunde se hur laven såg ut. I *Rödlistade lavar i Sverige Artfakta* (1999) nämndes en kvarvarande lokal för *S. gypsacea* på Gotland, den i Östergarn. Övriga lokaler hade eftersökts men inte återfunnits. Laven var då för övrigt känd på sex lokaler i Sverige, fem på Öland och en lokal i Södermanland. I övriga Norden finns den även i Norge på en lokal. Den är i övrigt känd från södra och centrala Europas bergsområden. *Psora testacea* finns kvar på lokalen i Alskog medan Torsburgslokalen ej har setts sedan 1980. För övrigt finns den med fem lokaler på Öland. Den är även spridd i Syd- och Mellaneuropa, med de svenska lokalerna som nordliga utposter (G. Thor & L. Arvidsson (red.) 1999, Lavbulletinen 1:2003.)

Här redovisas några fynd på dessa lavar och hur jag fann dem. Jag tycker det är roligt att kolla på lavar, mest på busk- och bladlavar, men som amatör kan man ändå finna en och annan sällsynt skorplav.

***Squamarina gypsacea* – alvarplacodlav**

Alvarplacodlaven består av spridda fjäll, upp till 1 cm stora, iögonfallande, gröngrå tjocka fjäll med tydlig vit kant. Laven växer i Sverige uteslutande på en annan lav, brunfjällig skivlav, *Lecidea lurida*, som är en brunfjällig skorplav, vilken växer på kalksten. (G. Thor & L. Arvidsson (red) 1999).

Under en cykeltur under påsken 1962 från folhögskolan i Hemse, där jag då studerade, för att skåda fågel på Storsudret. Jag cyklade förbi Stockviken ned till Holmhällar och vidare på småvägarna till Nore. Jag försökte därifrån cykla över alvaret i Sundre fram

Alvarplacodlav, *Squamarina gypsacea* vid Västerbacken i Sundre. Foto: L.-Å. Pettersson.

till kyrkan i Sundre. Den dåliga körvägen tog slut och jag fick leda cykeln över alvaret, lyfta cykeln över en 1,5 m hög stenmur och fortsätta leda cykeln på den knöliga gräs- och lavbevuxna lavheden. Jag kom fram till en sluttande kalkhäll ned mot en liten våt cirka 1,5 km sydost om Muskmyr. Hällen var bevuxen med olika lavar – men så hajade till. Var det inte laven på fotot i Bengt Petterssons avhandling som växte på *Lecidea lurida*, som jag kände sedan tidigare? *Lecidea lurida* är en vanlig art på kalkhaltig jord och kalkhällar på Gotland. Mycket riktigt var det alvarplacodlaven *S. gypsacea* som växte på flera krutor av *L. lurida* på en yta av 10 × 5 m. Den finns fortfarande kvar där och sågs senast 2002 och jag har under åren också sett den på flera andra ställen i området.

Nästa gång jag stötte på alvarplacodlav var när jag körde en av skogsvägarna ca 1,3 km in på Hejnumhällar den 13 oktober 1990. Jag parkerade bilen och började promenera norrut genom den glesa tallskogen. Jag kom fram till ett relativt öppet område med kalkstenshällar och där på en låg kalkstensavsats satt laven igen. Den växte på flera krutor av *L. lurida*, och här har jag även sett den växa på den plana kalkhällen runt en spricka i hällen. Den finns spridd i området och är ännu kvar 2003. Förmodligen är detta Bengt Petterssons lokal på Hejnumhällar. För att få bekräftat att det är *S. gypsacea* har jag sänt ett exemplar från denna lokal till specialisten på kalklavar Lars Fröberg, Lund, och han har konfirmerat bestämningen.

När Svenska Lichenologiska Föreningen hade sin exkursion till Gotland 27-28 april 1996 besökte vi alvarplacodlavens lokal vid Herrvik i Östergarn.

Den 16 juni 1998 var jag ute och tittade på Gotlandsranunkeln i Ardre och på återvägen ut mot stora vägen stannade jag till vid ett sluttande kalkberg strax öster om golfbanan i Ardre och där växte alvarplacodlav . Den fanns i varierade antal på totalt 36 krustor av *Lecidea lurida*.

Den 23 juli 2001 gick jag en promenad över Västerbackar i Sundre och där på flera låga kaltstensavsatser satt alvarplacodlaven igen, flera stora fina exemplar rikligt på ca 170 krustor av *Lecidea lurida*.

Jag har tidigare letat efter alvarplacodlaven på alvarmarkerna norr om Lärbro kyrka enligt Bengt Petterssons lokalbeskrivning i avhandlingen 1958, men utan resultat. Den 23 augusti 2001 körde jag in på en mindre körväg norr om alvarmarkerna och kom fram till ett öppet område med ett fält åt väster och en kalkbrant på östra sidan. Och där i kalkbranten växte alvarplacodlav på totalt 150 krustor av *Lecidea lurida*. Detta är antagligen Bengt Petterssons lokal.

Den sista lokalen som jag sett laven på är belägen söder om Ekese i Ardre. Den 17 juli 2003 gick jag en runda utmed en kalkbrant och strövade lugnt tillbaka till bilen uppe på berget. I den glesa tallskogen med öppna kalkhällar stötte jag på laven när jag skulle ta ett steg över en fördjupning i hällen och på andra sidan satt alvarplacodlaven igen på lutningen ned mot fördjupningen. På flera öppna sluttande ytor spridd i området växte den på cirka 150 krustor av *Lecidea lurida*.

Allt som allt är alvarplacodlav nu känd från *Sundre*, Västerbackar och sydost om Muskmyr, *Ardre* öster om golfbanan och söder om Ekese, *Östergarn*, söder om Herrvik, *Hejnum*, nordost om kyrkan samt *Lärbro*, norr om kyrkan.

***Psora testacea* – falsk guldsquivlav**

Psora testacea har en fjällig, ofta flera dm stor bål, med 1–3 mm stora, tjocka ljusgrå och vitkantade fjäll. Apothecier (fruktkroppar) är orangefärgade, upp till 2 mm breda och sitter på och mellan fjällen. Växer på lod- och snedytor på kalksten. (G. Thor & L. Arvidsson (red). 1999).

Bo Göran Johansson, visade mig på kartan en känd lokal för falsk guldsquivlav väster om Smaulmyrar i Alskog. Jag besökte lokalen den 17 augusti 2001. Den växte där rikligt i en kalkbrant, och jag fick då se hur den såg ut. Den 17 september 2001 körde jag in på skogsvägen upp i kalktallskogarna till Mallgårdshajd i Alskog där Gotland Botaniska Förening hade haft en exkursion den 29 juli. Jag körde nu så långt man kunde komma och gick runt i skogarna under 3–4 timmar. Där såg jag bl.a. gulkronill, *Hippocrepis emerus*, strax nedanför en låg bergkulle. Väl tillbaka till bilen tog jag lunchrast och lyssnade på nyheterna på radio. Innan jag åkte därifrån tog jag en kortare runda i närheten av bilen, gick österut över gles tallskog och låga kalkavsater. Jag tänkte se om det skulle finnas något roligt i växtväg på kalkområdet. Jag kom fram till en sänka och skulle ta ett steg upp på en kalkavsats, och vad sitter inte där om inte *Psora testacea*. Jag blev verkligen överraskad, en ny lokal för denna lav! Den finns på här flera kalkavsatser i omgivningen.

Falsk guldsquivlav, *Psora testacea* norr om Mallgårds, Alskog. Foto: L.-Å. Pettersson, sept. 2001.

Den 8 juni 2002 körde jag in på samma väg men stannade mycket längre söderut vid ett öppet hällmarksområde med urbergsblock, stannade och gick in i skogskanten där kalkavsatser syntes. Det första jag fick syn på var *Psora testacea*. Den växer på flera kalkavsatser i skogskanten. En kollekt från denna lokal är konfirmerad av Lars Fröberg i Lund.

Den 24 augusti samma år gjorde Gun Ingmansson, Bo Göran Johansson, Jörgen Pettersson och jag själv en exkursion i skogarna och våtarna norr om Russparken i Lojsta för att inventera brun ögontröst, *Euphrasia salisburgensis* var. *schoenicola*. Vi hade ställt bilar på två olika ställen för att inte behöva gå långa promenader tillbaka till bilarna. Den ena bilen ställdes utmed körvägen 2,2 km nordväst om Graunvik i Lojsta. När vi ”snurrat runt” i våtarna och skyttade bilen vid körvägen kom vi fram till ett lågt kalkområde med låga kalkavsatser i kanten av ett myrområde. Jag började granska en sådan kant och vad fanns där – om inte *Psora testacea*. Bo Göran kunde bekräfta. För säkerhets skull sände jag ett litet ex. till Lars Fröberg i Lund, som konfirmerade bestämningen.

Litteratur

- Pettersson B. 1958 Dynamik och konstans i Gotlands flora och vegetation *Acta Phytogeographica suecica* 40
- Thor G. & Arvidsson L. 1999 Rödlistade lavar i Sverige, Artfakta, Artdatabanken *Lavbulletinen* 1:2003 sid 33.

Stor käringtand, *Lotus pedunculatus* var. *pedunculatus*

ELSA BOHUS JENSEN

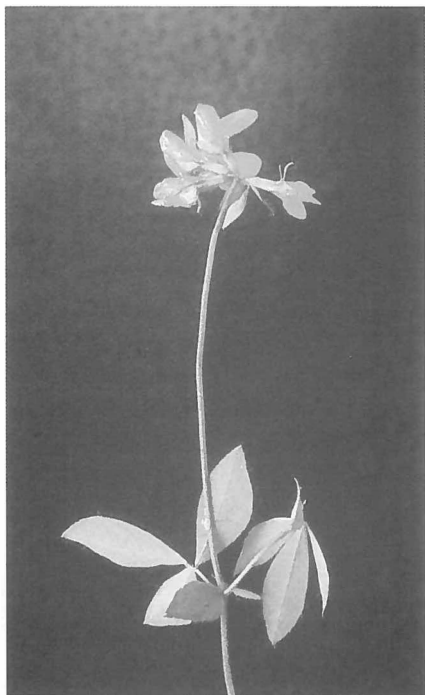
I Rindi 1995 nr 1 presenterades stor käringtand, *Lotus pedunculatus* var. *pedunculatus*, som en av nyheterna i Gotlands flora. Här följer en mera ingående beskrivning av fyndet.

I oktober 1989 besökte jag en myr i Ekeby socken, någon km nordväst om kyrkan. Den låg på slutningen av en isälvsavlagring och var kringgårdad av diken. Tre sidor vette mot barrskog, den fjärde gränsade till en åker. I den södra utkanten fanns sterila exemplar av en Lotus-liknande art. De var uppräta, hade kraftiga blad och ihålig stjälk. Följande år kom jag tillbaka den 29 juni och då hade blomningen börjat så smått. Där fanns säkert ett tusental exemplar, de flesta längs södra och västra kanten men en del också vid buskar och träd på myrens mitt. Arten kunde nu bestämmas till *Lotus pedunculatus* var. *pedunculatus*, stor käringtand, främst genom sina i knoppstadiet utstående och bakåtriktade foderbladsflikar. Detta är den enda säkra morfologiska skiljekaraktären gentemot förväxlingsarten, den närstående och mångformiga *Lotus corniculatus*, käringtand. Men också andra kännetecken passade väl in på arten stor käringtand: rötterna hade sidoutlöpare, blomhuvudet hade rätt många blommor (7–12), kölen var liten, seglets fria del var liten i förhållande till blommans hela längd och småbladen hade tydligt upphöjda nerver. Den relativt sena tidpunkten för blomningen var ett ytterligare kännetecken. I ett avseende avvek dock exemplaren från beskrivningarna i vanliga florer: vissa var påfallande högvuxna och uppmättes till cirka 2 m, medan höjden i florer i allmänhet anges till högst 1 m. Sådan exemplar fanns dels i en gammal myrstack, där de kunde stödja sig mot omgivande brakvedsbuskar, dels i och kring enbuskar, där de klättrade nästan som lianer.

På myren fanns också typiska rikkärrarter som axag, majviva, kärrlilja, trådstarr, näbbstarr, ängsnycklar, slåtterblomma, *Schoenus ferrugineus*, *Primula farinosa*, *Tofieldia calyculata*, *Carex lasiocarpa*, *C. lepidocarpa*, *Dactylorhiza incarnata* var. *incarnata*, *Parnassia palustris*, och fuktkrävande arter som älgräs, klöverärt, läkevänderot, skogsnycklar och blodrot, *Filipendula ulmaria*, *Tetragonolobus maritimus*, *Valeriana officinalis*, *Dactylorhiza maculata* ssp. *fuchsii* och *Potentilla erecta*. Enstaka arter som kråkvicker och gulvial, *Vicia cracca* och *Lathyrus pratensis*, visade på närheten till odlad mark. 1991 kalhöggs skogen längs den högst belägna av myrens sidor. Myren har sedan dess börjat växa igen och antalet exemplar av stor käringtand tycks ha gått tillbaka. Den

Stor käringtand, *Lotus pedunculatus* var. *pedunculatus* klängande i en enbuske. Foto. E. Bohus Jensen.

Stor käringtand, *Lotus pedunculatus* ssp. *pedunculatus*. Bilden visar de utstående foderflikarna.
Foto: E. Bohus Jensen.

fanns dock kvar sommaren 2003.

Det finns också en inre egenskap som skiljer käringtand och stor käringtand, nämligen kromosomtalet. Före käringtand är det diploida talet 24 ($2n = 24$), för stor käringtand 12 ($2n = 12$) (Tschechow & Kartaschowa 1932, Löve & Löve 1942). Men det finns enligt Milovidov (1941–42) en tetraploid ras av stor käringtand med kromosomtalet 24 ($2n = 24$), något som uppges också för fröer importerade från Nya Zeeland. Se nedan! Jag odlade fram rotpetsar ur frön dels från Ekebymyren, dels från Nya Zeeland, och sände dem till Systematiska Institutionen i Lund. Där bestämde man kromosomtalet för Ekebymaterialet till 12 och för Nya Zealandsmaterialet till 24. Resultaten motsvarade alltså förväntningarna och förhoppningarna.

Den stora käringtanden har sitt huvudsakliga utbredningsområde i mellersta, södra och västra Europa (Hultén & Fries 1986) och anses vara en ursprunglig rikkärrsart. De flesta svenska förekomsterna ligger i Götaland; dock saknas arten på Öland. Enligt R. Lyhagen (1991) infördes den till Sverige vid tiden kring 1900 som foderväxt till vallodling på nyligen utdikade våtmarker och försåldes av Allmänna Svenska Utsädesföreningen i Svalöf. Sannolikt har den kunnat förvildas; så anses fallet med ett jämtländskt fynd. I Bohuslän och Västergötland tycks den ha kunnat anpassa sig till torrare ståndorter som åkrar, åkerrenar och gräsmattor. Den kan i vissa fall anses lämplig för nötkreaturs- och färbeten (Danielsson 1991). På Gotland började den säljas 1991 av Lindbloms Frö AB

i Hemse (Lindblom 1992). Detta material var den diploida rasen som importerades från Nya Zeeland. På Lövsta Lantbrukscentrum, Länsstyrelsens enhet för lantbruk, skog och fiske, Lantmännens växtförsäljning och Gotlands Läns Hushållningssällskap är den dock inte känd som foderväxt.

För Gotlands del har stor käringtand uppgivits från Stora Karlsö (Säve 1837, Eisen & Stuxberg 1869). Den har dock inte blivit återfunnen av senare botanister och beläggsexemplar saknas (Johansson 1897). E. Th. Fries har samlat arten från Klintehamn och Dalhem ”i klöver” (Johansson 1910), och beläggsexemplar finns på Naturhistoriska Riksmuseet. Det framgår inte om den varit avsiktligt odlad eller kommit in som fröförorening. Hur arten kommit till Ekebymyren kan inte enkelt förklaras. Avståndet till Dalhem är dock bara 5 km. Man kan bara konstatera att den befinner sig på en naturlig växtplats. Denna är alltså den enda nu kända lokalen på Gotland.

Tack till Thomas Karlsson, Naturhistoriska Riksmuseet, för bekräftelse av artbestämningen och till Gertrud Dahlgren, Systematiska Institutionen vid Lunds Universitet, för bestämning av kromosomtal.

Litteratur

- Danielsson G., 1991: Käringtand – ett alternativ till vitklöver i vissa lägen. *Fårskötsel* 3: 6–7.
- Hultén E. & Fries M., 1986: *Atlas of the North European vascular plants*. Königstein.
- Johansson K., 1897: Hufvuddragen af Gotlands Växttopografi och Växtgeografi. *K. V.A. Handl.* 29: 1.
- Johansson K., 1910: Nyare bidrag till kännedomen om Gotlands kärlväxtflora. *Bot. Notiser.* 209–258.
- Lindblom L., 1992: Personl. comm.
- Lyhagen R., 1991: Några glimtar från 100 års utförsäljning. *Svensk Bot. Tidskr.* 85 (6): 385–396.
- Löve Å & Löve D., 1942: Chromosome numbers of Scandinavian plant species. *Bot. Notiser.* 19–59.
- Milovidov P. F., 1942–42: Über die Chromosomzahlen bei einzigen Leguminosen und anderen Pflanzen. *Planta* 32: 38–42.
- Peterson J., 1995: Nyheter i Gotlands flora 1994. *Rindi* 15 (1): 4–17.
- Säve C., 1837: *Synopsis Floræ Gotlandicæ*. Upsaliæ.
- Tschechow W. & Kartaschowa N., 1932: Karyologisch-systematische Untersuchung der Tribus Lotae und Phaeoleae Unterfam. Papilionatae. *Cytologia* 3: 221–249.

Elsa Bohus Jensen
Irisdalsgatan 14
621 42 Visby

Om konsten att leda en maskrosexkursion

BO GÖRAN JOHANSSON

December 2003

Styrelsemöte i Gotlands Botaniska Förening. Vi diskuterar nästa års program, som ska ut i sista numret av Rindi för året. Sent ute som vanligt. Till årsmötet ska vi försöka få Bertil Ståhl att berätta om sin forskning i Ecuador och i mars kommer Karin Bengtsson att presentera herbariet vid Högskolan på Gotland. Västerhejde blir bra som mål för årets första exkursion. I början av maj borde svavelsippa, hybriden mellan vitsippa och gulsippa, *Anemone nemorosa* × *ranunculoides*, vara i fin blom där. Och sedan? Det diskuteras lite fram och tillbaka och jag förlorar mig i tankar. Jag hör någon föreslå en exkursion med tema strandmaskrosor och inser – för sent – att det är jag som har yttrat mig. Och att det är jag som förväntas leda exkursionen. Det är känn lite som att anta en utmaning på en duell: det är bara tid och plats som jag kan välja själv nu. En söndag mot slutet av maj verkar rimligt och säg att vi börjar i Kallgatburg i Hejnum. Där vet jag att jag har sett några arter strandmaskrosor.

Efter styrelsemötet åker jag hem och börjar tänka igenom hur jag ska förbereda mig. Det är inte så många arter av gruppen strandmaskrosor som faktiskt är kända från Gotland, tio stycken. Fem år tidigare kom det ut en monografi över hela gruppen strandmaskrosor, skriven av två tjeckiska botanister, Kirschner och Štepanek. Beskrivningarna av de svenska arterna i detta arbete hade Thomas Karlsson för något år sedan varit så snäll och kopierat och sänt mig, så det borde vara möjligt att läsa in sig på dem. Och lite senare händer något som verkar vara planerat av en högre makt: i Svensk Botanisk Tidskrifts sista nummer för 2003 kommer en översiktsartikel över alla svenska strandmaskrosor, skriven av Hans Rydberg. I och med den så är dessutom antalet kända gotländska strandmaskrosor uppe i elva. Hans Rydberg har funnit västgötamaskros, *Taraxacum vestrogothicum*, på Fårö.

Söndag 16 maj 2004

Nu är det dags att åka ut och planera exkursionen. Jag ger mig ut till Kallgatburg lite sent på söndag eftermiddag. Här finns en betesäng som matas med vatten från högre liggande hållmarker västerut. I östra kanten däms ängen upp av en låg grusrygg. Vid regn brukar den fyllas med vatten, som sedan långsamt rinner undan. Här har jag tidigare sett två arter växa i gräset i fuktiga svackor: strandmaskros, *Taraxacum suecicum* och kalkmaskros, *Taraxacum decolorans*. Dessutom har Bengt Pettersson tidigare samlat

slätmaskros, *Taraxacum lissocarpum*, från Kallgatburg, enligt Kirschner och Štepanek. Strandmaskros finner jag genast. Det är bara att gå ut i betesängen. I den lägsta svackan är gräset kortare, mindre frodigt, och maskrosorna växer mycket glesare än annars. De är mindre, man ser nästan inga blad, och blomkorgarna är ganska små. Bladen är nästan helt otandade, smala, kanske som mest en cm i bredd, lite spatelformade.

Nåväl, *Taraxacum suecicum* är den ojämförligt vanligaste arten på Gotland inom gruppen. Framför allt brukar man finna den ute på alvarvätar, men den finns också i fuktig ängsmark, både i betade ängar och i dem som slås. De två andra arterna är svårare att finna. Det finns tre arter som ser ungefär likadana ut som helhet: *Taraxacum decolorans*, *Taraxacum lissocarpum* och vätmaskros, *Taraxacum limnanthes*. För att säkert kunna bestämma *Taraxacum decolorans* krävs blommande plantor. Den kännetecknas nämligen av att dess blommor är rent gula; de saknar alltså de grå- eller rödaktiga strimmor på utsidan av blommorna som alla övriga gotländska maskrosor har (med ytterligare ett undantag: gotlandsmaskros, *Taraxacum polium*, men den är inte sedd på flera decennier och det är en normalvuxen maskros med starkt flikade blad). *Taraxacum lissocarpum*, å sin sida, kräver mogna frukter för att kunna bestämmas säkert. Dess frukter är släta eller har små svaga knölar, medan de övriga två har små taggar upptill på frukten. I dag är det alldeles för tidigt för att hitta strandmaskrosor i frukt, så jag nöjer mig med att leta efter den rent gula kalkmaskrosen. Men jag hittar ingen alls, inte någonstans. Kanske är det för sent på kvällen, blomkorgarna börjar dra ihop sig nu.

Ger mig sedan ut på Rövåtar för att leta efter *Taraxacum limnanthes*. Den borde finnas här. Men det är hårdbetat och torrt och jag har svårt att hitta några strandmaskrosor över huvud taget. Jag hittar några ynkliga exemplar av *Taraxacum suecicum*. Det är inte mycket bättre längre österut. Summa efter en dag: en art.

Måndag 17 maj

Smiter från arbetet på eftermiddagen och åker ut till Kallgatburg på nytt. I dag är det inga problem med att finna *Taraxacum decolorans*. Den växer mitt bland de stora bestånden av strandmaskros, på flera olika ställen dessutom. Var fanns den i går?

Drar mig upp mot File hajdar. I våtarna kring det gamla stenbrottet har jag tidigare sett Langes maskros, *Taraxacum langeanum*, saffransmaskros, *Taraxacum crocinum* och även *Taraxacum decolorans*. I dag hittar jag ingenting. Också här är våtarna uttorkade. Bilen knirrar och knarrar när jag kör på de knöliga skogsvägarna. Det känns som en evighet innan jag har lämnat området vid Ytings i norr.

Chansar istället på Bälsalvret. Här finns ett tjockt lager av lerig vittringsjord som inte brukar torka ut så fort, tänker jag. Och det stämmer. Det finns gott om blommande strandmaskrosor. Den som dominerar har trådmala, helt otandade blad och när jag tittar lite närmare så ser jag också att dess blommor har pollen. Det är alltså *Taraxacum crocinum*. En ny lokal för mig. Det är en av de mindre vanliga arterna inom gruppen. I övrigt finns *Taraxacum suecicum* och några få exemplar av en strandmaskros med tydligt flikade blad. Det borde vara *Taraxacum limnanthes*, men en planta har så starkt flikade blad att man kan misstänka *Taraxacum langeanum*. Men den senare brukar ha lite nedåtriktade flikar. Hade

det funnits frukter, så hade saken varit enkel: *Taraxacum langeanum* har röda frukter. Jag bestämmer mig för *Taraxacum limnanthes*. Summa efter två dagar: fyra arter.

Torsdag 20 maj

Barbro och jag är på utflykt till Kyrkbingegrunn i Gothem. Det ligger lite långt bort från Kallgatburg, men det är en vacker lokal med mängder av Adam och Eva, *Dactylorhiza sambucina* (trodde jag). Vi har med en kamera och kör om Bälsalvret för att fotografera strandmaskrosorna där. Jag har glömt att tanka bilen, så vi tar vägen om Slite och passar på att snabbt titta till stranden vid Bogeviden. Här går en liten sank, upptrampad stig, och jag finner östersjömaskros, *Taraxacum balticum*, som är lätt att känna igen på sina jämnsmala bladflikar som står ut vinkelrätt från bladnerven. Några plantor har lite mer nedåtriktade flikar, aningen tandade, vilket betyder att det nog är *Taraxacum langeanum*. Det hade varit bra med frukter.

Sedan till Kyrkbingegrunn. Stranden som vetter mot Kyrkbingegrunn är sank och för tillfället bara betad av gäss. Gräset är kort och det finns gott om strandmaskrosor, samma som vid Bogeviden: *Taraxacum balticum* och *Taraxacum langeanum*. Vi ger oss ut mot ön och jag försöker vada över ett litet stråk med öppet vatten. Men botten är så mjuk att jag fastnar med stövlarna och tappar balansen. Plask! Turligt nog är det bara händerna och lite av armarna som blir blöta. Vi drar oss norrut, där man kan ta sig över lättare och snart är vi på Kyrkbingegrunn.

Men var är Adam och Eva? Några hundra finns kvar, men de tusental i rött och gult som jag minns från cirka tio år tillbaka, de är borta nu. Det är fortfarande vackert här. men blomsterprakten har försvunnit. Jag avskriver platsen som exkursionsmål. Om vi istället besöker Bogeviden så kommer vi upp i sex arter på exkursionen. Det får duga.

Söndag 23 maj

Exkursionsdag. Jag ger mig ut tidigt för att kolla upp en strandlokal, Gylviken i Boge. Här finns några små vätar med strandmaskrosor, men ingen lågvuxen, sank strandäng. Jag bestämmer mig för Bogeviden som exkursionsmål för *Taraxacum balticum* och *T. langeanum*. Och nu börjar det bli dags att åka mot Kallgatburg och börja. Men eftersom jag har någon halvtimme kvar, så åker jag upp mot en liten vät norr om Sankt Olofshamn. Den är ganska så torr och många strandmaskrosor står med ynkliga, sterila bladrossetter. Men *Taraxacum suecicum* finns, och i kanten hittar jag några ganska typiska *Taraxacum langeanum*. Med sina flikiga blad liknar den rätt så mycket de sandmaskrosor, som också växer här, i de halvtorra partierna. Men *Taraxacum langeanum* har (relativt) tilltryckta ytterholkfjäll och saknar de ”horn” som man ofta finner på de gotländska strandmaskrosorna.

Och nu till Kallgatburg. Bil efter bil kommer till parkeringsplatsen och när vi börjar står det omkring tjugo bilar där. Exkursionen inleds med att jag visar upp en *Taraxacum decolorans*, som jag grävt upp i vår trädgård och satt ner i en kruka. Vi har haft den arten i odling ett halvdussin år. Den växer i öppen jord i en lerig rabatt, som är dåligt dränerad och brukar vara blöt och kladdig vintertid. Där trivs den rätt bra och frösår sig spontant.

Men den blir lite förvuxen; bladen blir större och får mycket kraftigare tandning än helt vildväxande plantor. Det framgår emellertid klart att det är en strandmaskros: bladen är långa och smala och tandningen är alls inte lika framträdande som hos andra maskrosgrupper. Ytterholkfjällen är tätt tryckta till holken och blommorna i holken är rent gula.

Nu är vi redo att börja titta på de vildväxande strandmaskrosorna i betesängen nedanför parkeringsplatsen. På väg dit passar jag på att visa en grupp av hybriden mellan nipsippa och fältsippa, *Pulsatilla patens* × *pratensis*, samma grupp som jag visade på en exkursion här för drygt ett år sedan. Nu är den helt överblommad, men den sätter ingen frukt. I stället för de håriga bollarna som man brukar se på pulsatillor i frukt finns här bara ynkliga tofsar i toppen på varje skott. Vi vandrar ner mot ängen genom den vackra barrskogen med idegran och murgröna, *Taxus baccata* och *Hedera helix*. I ängen är det lätt att visa på *Taraxacum suecicum* och *T. decolorans*. Exkursionsdeltagarna lägger sig snällt på marken och kollar bladform och blomfärg – området är naturreservat och vi får inte plocka blad eller blommor för demonstration. *Taraxacum decolorans* har svagt utbildade bladflikar; på några blad kan man skönja en liten, nedåtriktad udd på bladtänderna. Vi vandrar tillbaka till bilarna genom en liten ravin som rinnande vatten från hållmarkerna ovanför har skurit ut i gruset. Den är helt täckt av ramslök, *Allium ursinum*, som precis börjat blomma.

Nästa mål är en liten våt någon km norr om Sankt Olofshamn. Vi kör längs en skogsväg och lyckas parkera och vända bilarna på en liten vägslinga. Vid sidan av vägen finns en öppen våt med vittringsjord. Återigen *Taraxacum suecicum*, här på en karakteristisk våtbiotop. Bladen har fått en rödaktig anstrykning på det gröna och är ordentligt uppåtriktade. I kanten av väten, där det dyker upp tuvor med gräs och starr är marken torrare och här kan vi se på *Taraxacum langeanum*. Tyvärr inga frukter, men bladen har tydliga nedåtriktade flikar, svagt tandade på översidan. En bonus är fingerörterna, som växer här. Småfingerört, *Potentilla tabernaemontani*, förekommer i flera olika former (eller arter?), med blommor i olika storlekar. En form med stora blommor, där kronbladen har en mörkare fläck in mot centrum, har tidvis fått gå under namnet *Potentilla croceolata*, och jag har tidigare sett den just här. Efter en del letande hittar Lena Jonsell ett exemplar med fint utslagna blommor, där man kan se de mörka fläckarna på kronbladen.

Vi återvänder till Sankt Olofshamn och går ner i isälvsdalen för att stärka oss med mat och dryck. Sidorna har en del låga avsatser som gör det bekvämt att sitta ner, och omgivningarna är vackra. Tyvärr ser vi bara lite av Adam och Eva, *Dactylorhiza sambucina*, eftersom den redan har blommat över (eller möjligen har den fått stryk av några sena nattfroster). Just där vi satt oss ner finner en exkursionsdeltagare några vackra, ovanligt buskiga stånd av gotlandssolvända, *Fumana procumbens*. Öväntat för mig; jag har inte sett den här förut, fastän jag gått här så många gånger (en liten bit bort, däremot, växer den fritt och utsatt i grus på den öppna hållmarken).

Nu förflyttar vi oss till Bälsalvret. Det börjar bli kallt. Men det regnar i alla fall inte, så vi kan gå ut på det leriga alvret utan att kladda ner oss. Här ser vi på *Taraxacum crocinum*. Blomkorgarna är fint öppna och blommorna kraftigt utåtvända, nästan tillbakaböjda, så att man lätt kan se pollenet på blommornas märken. Vi ser också på de få

exemplaren av *Taraxacum limnanthes* som finns här. Jag lägger in lite brasklappar till förmån för *Taraxacum langeanum* för säkerhets skull. Hoppas jag får tillfälle att kolla fruktfärgen om en till två veckor. Bälsalvret är vackert så här års. Majviva, *Primula farinosa*, har just börjat gå i blom, och även om plantorna inte står så tätt att marken är alldeles rödlila, så finns det några ställen där man kan skönja en rödaktig ton. Och blodtoppens, *Sanguisorba officinalis*, prydliga blågröna bladrossetter står sig bra mot den bleka vittringsjorden. Annars ser vi inte så mycket mer i blom. Alvarformen av gräslök, *Allium schoenoprasum* var. *alvarense*, växer utströdd över området men har flera veckor fram till sin blomning. Slankstarr, *Carex flacca*, är en av de mest framträdande arterna här med sina grågröna tuvor. Här och var finns lite käringtand, *Lotus corniculatus*, och enstaka blad av nattviol, *Platanthera bifolia*, och kärr- och purpurknipprot, *Epipactis palustris* och *E. atrorubens*. Men det är långt till blom. På några mindre ytor finns vackra, lågvuxna blommande bestånd av svinrot, *Scorzonera humilis*, som förefaller trivas bra här. Och slutligen hittar någon ett par blommande exemplar av blodnycklar, *Dactylorhiza incarnata* ssp. *cruenta*. Det är i detta fall en extremt tidigblommande form av blodnycklar, som man kan finna på stränder eller kärrkanter som torkar ut tidigt på sommaren eller andra liknande lokaler som gamla klarvattenbottnar i utdikade myrar eller som här, på lite kraftigare lager av fuktig vittringsjord. Den har korta, breda, utåtsvängda blad som är tätt och fint prickade på båda sidor (på några lokaler kan man ibland också finna rent gröna blad, utan prickar). Blommorna är mörkt röda. Den har ibland, på grund av sin knubbighet, fått gå under namnet f. *obesa*.

Och nu till sista lokalen, ostsidan av Bogeviden, i Slite samhälle. Vi går ner på en fuktig strandkant. Längre ut flyger en skärfläcka. Det går lätt att hitta några typiska exemplar av österjömaskros, *Taraxacum balticum*, både småväxta exemplar ute på den trampade stigen och mer storvuxna vid sidorna, i högre gräs. Jörgen pekar på en strandmaskros i gräset med mycket små tänder på bladen. Den har kraftiga mörka ytterholkfjäll och liknar precis de planscher av *Taraxacum lissocarpum*, som Hugo Dahlstedt lät få tecknade tidigt på 1900-talet. Men utan frukter vågar jag inte säga mer än det måste vara *T. limnanthes* eller *T. lissocarpum*. Det är bara ett exemplar, och vi låter det stå orört. Hoppas hinna med att kolla upp det senare. Och så återstår att hitta *Taraxacum langeanum*. För några dagar sedan såg jag ju den här. Men nu har de plantorna gått i frukt och frukterna är gråbruna, inte röda. Så *T. langeanum* är det inte. Bladformen är ungefär som hos *T. balticum*, men flikarna är något mer nedåtriktade. Men den kan det väl inte vara: frukterna stämmer inte riktigt: de har tydliga småtaggar på de här exemplaren. Jag är helt ställd. Är detta verkligen en exakt vetenskap?

Nu är det dags att avsluta exkursionen. Vi har sett sex någorlunda säkert bestämda arter, en planta som inte kan uteslutas vara *T. lissocarpum* och en som vi inte alls kunnat bestämma. Det återstår nu fyra arter, som vi måste lämna åt sitt öde. Två av dem, sumpmaskros, *Taraxacum intercedens* och smalfjällig strandmaskros, *Taraxacum egre-gium*, har jag båda sett på en lättillgänglig strandäng vid Varvsholm i Sanda, och jag vidarebefordrar lokaluppgiften till dem som nu är kvar bland exkursionsdeltagarna. De övriga två, sankmasros, *Taraxacum pseudosuecicum*, och västgötamaskros, *Taraxacum*

vestrogothicum, har jag aldrig sett. Den förra är bara känd från ett par gotländska lokaler och den senare blott från en lokal på Fårö.

Lördag – söndag 29 – 30 maj

Skriver febrilt på exkursionsrapporten. Vi har inte så mycket material till vårnumret av Rindi och snart är våren slut. Och numret borde vara klart nu. Bestämmer mig för att göra en längre beskrivning av inte bara exkursionen utan också alla förberedelser och efterarbetet. Artikeln får arbetsnamnet ”*Om konsten att leda en maskrosexkursion*”. Jag letar igen alla lådor och askar med teckningar och bilder och hittar lite av varje, som nog går att använda.

Måndag 31 maj

Stöter på Bengt och Lena Jonsell som berättar att de bland annat besökt Varvsholm och funnit både *Taraxacum intercedens* och *Taraxacum egregium* där. Trevligt att de ännu finns kvar; det är några år sedan jag själv var där. Och tydligen har vi haft stor tur med tidpunkten för exkursionen. Nu är blomningen redan på upphällningen.

Onsdag 2 juni

Redaktionen för Rindi träffas. Det är Gun, Karin, Marita och jag. Alla artiklar är nu i stort sett klara. Vi väljer bilder och diskuterar hur vi placera dem. Jag saknar ännu lite material för att vara helt klar med maskrosorna. Och det är mycket rutinarbete kvar, enkelt men tidskrävande, för att kolla namn, stavning, brytning och så vidare.

Lördag 5 juni

Barbo och jag åker ut till lokalerna som vi besökte på exkursionen för två veckor sedan, nu för att kontrollera frukterna. Det handlar om *Taraxacum langeanum* norr om Sankt Olofshamn i Hejnum. Vi finner de fåtaliga plantorna ganska snabbt och konstaterar att frukterna, som nu är mogna, är röda. Det var alltså *Taraxacum langeanum*.

Vidare till Bälsalvret. Vi går igenom de strandmaskrosor som har tandade eller flikade blad. Alla har brungrå frukter, tandade i överkanten. *Taraxacum limnanthes*, således. Även de exemplar som hade ganska tydliga bladflikar.

Slutligen Bogevisken. Här finner vi dels strandmaskrosor med jämnsmala flikar, rakt utåtriktade eller något nedböjda. Det förefaller vara *Taraxacum balticum* allesammans. Nötterna har ibland lite taggar, men ofta finns bara antydningar till taggar eller små knölar. Och den möjliga *Taraxacum lissocarpum*? Frukterna på plantorna här har taggar, om än inte lika kraftiga som hos *T. limnanthes* från Bälsalvret. Så av allt att döma var det *Taraxacum limnanthes* även här.

Och med detta är det dags att avsluta den ganska så långa exkursionsrapporten. Jag prövar att scanna in några frukter för att kunna illustrera fruktfärg och taggighet. Och i brist på bilder så scannar jag också några blad. Jag avslutar artikeln med en sammanfattning om hur man känner igen de gotländska arterna och därmed är jag färdig.

Saffransmaskros, *Taraxacum crocinum*, på
Bälsalvret.

Foto: B. G. Johansson 20 maj 2004.

Hur man känner igen de gotländska arterna.

Om man har blommande exemplar framför sig, så kan man börja med att se om blom-
morna har pollen. Tre gotländska arter har pollen:

– Saffransmaskros, *Taraxacum crocinum*

Denna art kan kännas igen på håll genom att bladen är linjesmala, helt utan tänder och
att blomkorgarna i varmt väder är brett öppna, gärna tillbakavängda. Jag har sett den
på ett halvdussin lokaler på Gotland: våtar, små kärr och i myrkanter. Troligen är den
vanligare än så men förbisedd.

– Sankmaskros, *Taraxacum pseudosuecicum*.

Denna art beskrevs av Kirschner och Štepanek 1998 på material från ”Gotland” som
odlades i en botanisk trädgård. Märkenas färg är gul eller gulgrön. Större korg (3–4 cm)
än västgötamaskros. Bladen är flikade. Ej sedd av mig.

Strandmaskros, *Taraxacum suecicum*, på våtmark i Rute.
Foto: B. G. Johansson, 5 juni 1977.

– Västgötamaskros, *Taraxacum vestrogothicum*

Även denna har flikade blad, men korgen är mindre än hos sankmaskros (2–2,5 cm) märkenas färg är mer grön. Helt nyligen uppgiven från Fårö. Ej sedd av mig.

Återstår åtta arter utan pollen. Här är det nog enklast att gå på bladformen. Nästan helt otandade blad finner vi hos en art:

– Strandmaskros, *Taraxacum suecicum*

Denna art har blad helt utan flikar och (nästan) utan tänder. Ibland kan det finnas millimeterstora tänder. Bladen är ofta lite spatelformade, bredast i övre halvan, men något hopböjda sidor och huvformig spets. Korgen är stor (3–3,5 cm) och märkena gula. Stjälken är kal eller har glesa, långa hår. Detta är den vanligaste arten på Gotland. Den finns både ute på alvarvåtar och i fuktig ängs- och betesmark. På strandängar finns den ofta en bit in från havsstranden, innanför ett område där man finner *Taraxacum balticum* och *T. langeanum*.

Ovan *Taraxacum decolorans* från exkursionen på Kallgatburg. Foto: G. Britse.

Till höger blad från *Taraxacum limnanthes*, först från Bogevik, de två långt till höger från Bälsalvret.

Leg. B. G. Johansson, 5 juni 2004.

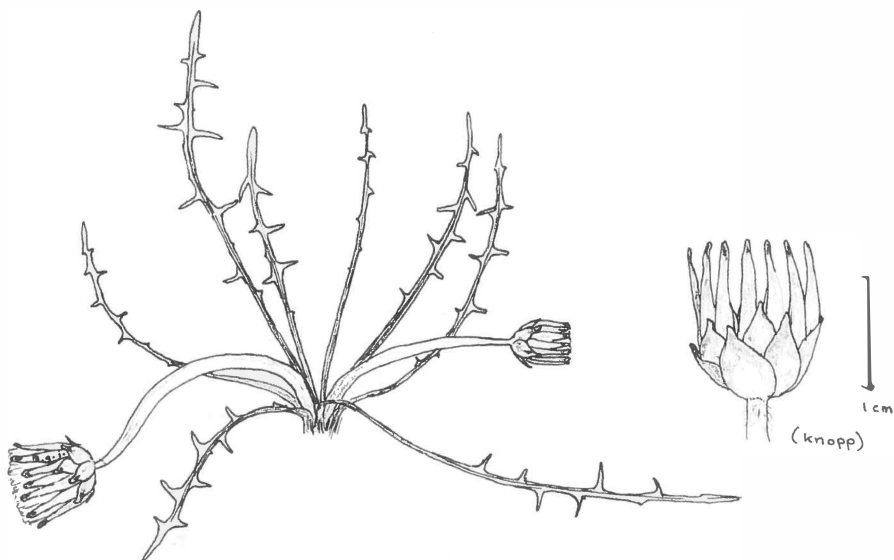
Tre arter har (oftast) tandade eller grunt flikade blad:

- Vätaskros, *Taraxacum limnanthes*
- Kalkmaskros, *Taraxacum decolorans*
- Slätmaskros, *Taraxacum lissocarpum*

I blom kan man genast urskilja *Taraxacum decolorans* genom att strålblommorna är rent gula. De övriga två kan man (dvs. jag) däremot inte skilja åt utan frukter. *Taraxacum lissocarpum* skiljer sig från de övriga två genom att frukterna inte är taggiga upptill. Den sägs ha lite bredare ytterholkfjäll än de övriga två.

Gemensamt för alla tre är bladformen, tandad med lite nedåtriktad spets på tänderna eller ibland med grunda flikar. *Taraxacum limnanthes* kan dock ibland, som hos någon av exemplaren på Bälsalvret, ha tydligt flikade blad och kan då förväxlas med *Taraxacum langeanum* (som dock brukar ha fina småflikar på sina blad och framför allt kännetecknas av sina röda frukter).

Taraxacum decolorans är kanske den vanligaste av dessa tre. Den har jag i varje fall mött på det vidaste spektrat av biotoper, fuktig ängsmark, alvarmark och våtar. På våtar har jag ganska ofta mött *Taraxacum limnanthes*. Den tredje arten, *Taraxacum lissocarpum*, med dess släta frukter, har jag aldrig sett (vad jag vet). Jag har mött dem som tvivlar på att arten verkligen existerar.

Taraxacum balticum, Fidenäs 24/5 1931 E. Th. Fries. Från Riksmuseets herbarium.

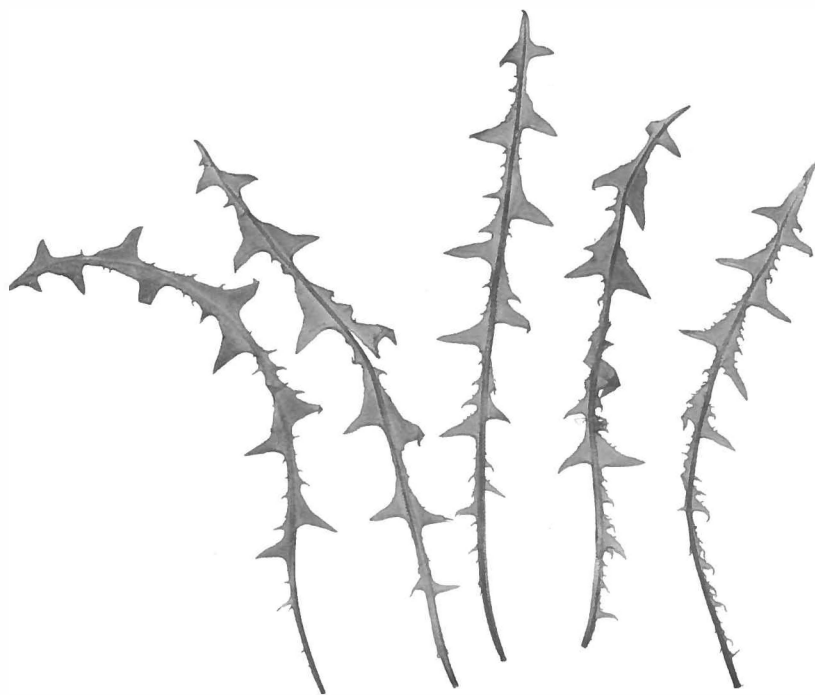
Fyra arter kvar, som alla har tydligt flikade blad. Av dem skiljer vi lättast ut:

– Östersjömaskros, *Taraxacum balticum*

Denna känns igen på sin bladform. Bladflikarna är smala, nästan linjära och står rakt ut. Ytterholkfjällen är breda (3,5–4,5 mm) och hinnkantade. Märken gulaktiga. Frukterna är småknöliga, inte tandade. Stjälken saknar hår eller har en liten hårtofs precis under korgen.

Detta är en vanlig art på strandängar, där man kan finna den långt ut mot havsstranden. Inne på Gotland är den inte vanlig. Det finns ett antal inlandsuppgifter, men själv har jag inte sett den växa så.

De övriga tre arterna har smalare ytterholkfjäll (upp till 3,5 mm), gärna något löst tilltryckta.

Taraxacum langeanum, Blad från planta växande i vätkant på Hejnum hällar, norr om Sankt Olofshamn.
Leg. B. G. Johansson, 5 juni 2004.

Nedåtriktade sidoflikar på bladen, ofta med små tänder på och mellan flikarna har:

– Langes maskros, *Taraxacum langeanum*

Förutom bladformen kännetecknas denna maskros av att stjälken är kal. Men framför allt är det fruktfärgen som skiljer ut den: frukterna är mörkt röda. Utan frukt tycker jag nog att avgränsningen mot *Taraxacum balticum* inte är alldeles enkel. Den har ungefär samma färg på märkena. Stjälken är helt kal. Detta är en inte alldeles ovanlig strandmaskros på Gotland, växande på strandängar och våtar eller vätkanter. Den beskrevs på material från "Visby", samlat av T. Lange. I dag är det nog bara Kungsladugården i Visby som kan hysa arten, och där är den också iakttagen på senare tid.

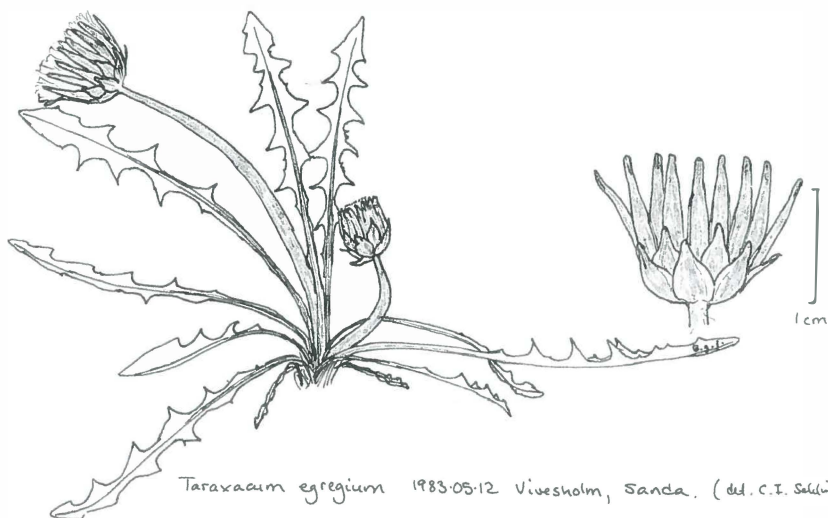
Taraxacum intercedens. Låg, vinterfuktig svacka på kalkhäll. Bäcks, Akebäck, 27 maj 1983.
Leg. B. G. Johansson.

De övriga två arterna har mer rakt utstående flikar eller tänder. Stjälken är (oftast) hårig, åtminstone under korgen. Säkrast skiljer man dem åt på märkenas färg:

– Sumpmaskros, *Taraxacum intercedens*

Rakt utstående, hela bladflikar. Tydligt grönaktiga märken. Under blomkorgen oftast en hårtofs, som ibland sträcker sig ner över hela stjälken. Frukten är rödbrun.

Denna art är inte så vanlig på Gotland, enligt min uppfattning, men man kan finna den både på strandängar och på våtar.

– Smalfjällig strandmaskros, *Taraxacum egregium*

Rakt utstående, hela bladflikar. Den skiljer sig från *Taraxacum intercedens* genom fruktfärg (brungrå) och genom att märkena är gula till gulgröna. Denna art har jag bara sett på en plats på Gotland, på strandängen vid Vivesholm i Sanda. Här står den tillsammans med *Taraxacum intercedens* i en fuktig del av den inre strandängen.

Bo Göran Johansson
Vall, Levide 508
621 93 Visby

Fruktar av, från vänster: *Taraxacum crocinum*, *T. suecicum*, *T. limnanthes* (3 stycken), *T. langeanum* och *T. balticum*. Leg. B. G. Johansson, 5 juni 2004.

Innehåll

- 3 Exkursionsrapporter
- 18 Lars-Åke Pettersson: Två sällsynta kalklavar
- 22 Elsa Bohus Jensen: Stor käringtand, *Lotus pedunculatus* var. *pedunculatus*
- 26 Bo Göran Johansson: Om konsten att leda en maskrosexkursion

Öppet hus sommaren 2004

Vi har som tidigare Öppet hus-träffar i år, med början måndag 24 maj. Alla som har frågor, behöver bestämningshjälp eller bara vill träffa likasinnade är välkomna!

Vi har öppet varannan måndag från kl. 18.30 (jämna veckor) fram till och med 16 augusti, dvs. 24 maj, 7 juni, 21 juni, 5 juli, 19 juli, 2 augusti och 16 augusti.

Adress: Södra Murgatan 45, Visby

Vägbeskrivning: Parkering finns vid Östercentrum och Murgrönan. Gå in på Hansabios gård (ingång från S. Murgatan), genom grind i lågt plank till vänster och sedan dörren i huset på höger sida (samma hus som biografen). Vi disponerar en stor lokal i bottenplanet och ett mindre rum en trappa upp i IOGT/NTO:s lokaler.

